

prvotne čistosti ni tragična. Prvotno je bila namreč polna neurejenosti, tj. kaotična. Konceptualne mape pa nam nudijo ontološko varnost – torej pragmatičnost.

V zadnjih dveh predavanjih, tj. sedmem in osmem, na eni ravni sooča pragmatizem in humanizem, na drugi pa pragmatizem in religijo. S humanizmom se osredotoči na posameznika v svetu pragmatizma; zanima ga zlasti njegovo posamično izkustvo resnice. Iz koncepcije prej omenjenega čistega izkustva sledi, da je v radikalnem smislu edina realnost "tok izkustva". Naša percepcija pomeni zgolj eno od možnih variant interpretacije – James izpostavi tri: interpretacija skozi zdravo pamet, znanost in kritično filozofijo. Iz tega vidika pragmatična metoda ne izvira iz sledenja koristim, pač pa iz sledenja strukturi realnosti in našega spoznavanja. Očitno postane, da James ni naiven utilitarist, pač pa nam poglobljanje v pragmatizem dokazuje načelnost njegove teorije. Če se vrnemo h konceptualizaciji resnice, postane očitno, da je na mestu človeška intervencija. Teorija resnice ni zgolj genetična teorija, pač pa teorija pomena in reference. Navsezadnje to pomeni, da človek vzpostavlja resnico in svoja prepričanja. James veliko razglablja o alternativah svobodna volja *versus* verovanje; vsi želimo verjeti, da delujemo s svobodno voljo, vendar nas James strezni, da smo kot posamezniki nepopolni, in da zatoorej hočemo oboje: dejstva in upanje, znanost in religijo.

William James bralca popelje v nov svet, z novimi predpostavkami. Odpira nova obzorja in morda to široko prostranstvo najbolje izraža njegova izjava (str.156): "*Sam sem pripravljen sprejeti vesolje kot resnično nevarno in pustolovsko, ne da bi se zaradi tega umaknil in se cmeril – ne grem se več.*"

Nikola Janović

**Jean-François Lyotard: Postmoderno stanje – poročilo o vednosti.
Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, zbirka Analecta, 2002
114 strani (ISBN 961-6376-11-X), 2.821 SIT**

prevod Simona Perpar Grilc

Lyotardovo *Poročilo o vednosti* v najrazvitejših družbah je v času po izdaji (leta 1979) nedvomno izzvalo veliko burnih debat o pravih iger v znanosti, literaturi in umetnosti. Vrsta polemik in debat, ki v svojih različicah trajajo še danes, je neposredno prispevala k polarizaciji svetovne filozofske in znanstvene skupnosti na zagovornike postmoderne stanja in tiste, ki zavračajo postmoderno stanje v znanosti. Gledano iz epistemološkega stališča se *Poročilo o vednosti* ukvarja s *stanjem vednosti* – »*postmodernim stanjem*«, ki ga moramo razumeti v dialektičnem razmerju (krize) znanosti do (krize) pripovedi. Diskurz, ki ga Lyotard obravnava, da bi pokazal na krizno razmerje znanost/pripovedi, je (meta)diskurz filozofije vednosti – epistemološki diskurz, ki ima neko avtoritativno funkcijo legitimiranja pravil znanstvenega diskurza. Prav v tem (meta)diskurzu je po Lyotardu prišlo do epistemološkega preloma, ki je vplival na pravila igre legitimiranja vednosti in odprl vprašanja o veljavnosti institucij in možnosti konsenza pri določanju vrednosti resnice. Napredek v znanosti, kriza univerzitetne institucije ter kriza metafizične filozofije so tako le nekateri od pokazateljev izgube resnice, resnice izvrševalcev narativne funkcije – tistih junakov, ki so se iz določene pragmatike (napredka znanosti, aplikativnih raziskovalnih dejavnosti itd.) znašli na nestabilnih tleh heterogenih jezikovnih kombinacij (iger), kjer se mešajo vplivi moči, družbene (ne)pravičnosti in znanstvene (ne)resnice. Vsi ti vplivi na nek način determinirajo današnjo nestabilno življenjsko realnost skozi jezikovne partikule, ki so razpršene v vrsto narativnih, deskriptivnih, denotativnih itd. jezikovnih elementov, katerih

(ne)konsistentnost odpira družbeni prostor logiki (legitimiranja) moči, lokalnega determinizma in/ali terorja. Torej, postmoderna? Paradoks legitimiranja pravične družbe, legitimiranja moči in vednosti.

Izhodišče Lyotardovega dela je dvodelna hipoteza (prva hipoteza – vednost spreminja status, hkrati ko družba vstopa v postindustrijsko dobo, druga hipoteza – kultura pa v postmoderno dobo – str. 10), ki se nanaša na predmet – znanstveno vednost, kot vrsto diskurza, ki temelji na vrsti govoric (na fonologiji, lingvističnih teorijah, kibernetiki, algebri, informatiki, strojnimi jeziki itd). Vse te govorice so zanj modeli znanosti, izpostavljeni nenehnim inovacijam in transformacijam, ki vplivajo na raziskovanje in prenos spoznanj. Transformacije zato v svojem delovanju vplivajo tudi na naravo vednosti. Vednost je v tem smislu nedvomno postala (tržno) blago, namenjeno menjavi (in uporabi) med njenimi proizvajalci in uporabniki, s čimer je le-ta izgubila svojo »uporabno vrednost«. Lyotard meni, da ni naključje, da je vednost postala vodilna proizvodna sila, ki omogoča najrazvitejšim državam sveta ohranjanje (razvojne tehnološke prednosti, politično-gospodarske in vojaške sile) pozicije oblasti nad ostalim svetom (državami sveta).

(Znanstvena) *Vednost*, ki jo Lyotard omenja, nikakor ni vsa vednost. Njen protipol je narativna vednost. Znanstvena vednost je, v primerjavi z narativno vednostjo, podvržena eksteriorizaciji glede na pozicijo vedočega/avtoritete ter odtujena potencialnemu uporabniku. Nedvomno pa takšna primerjava znanstvene in narativne vednosti ne odpira le vprašanje/problema legitimiranja kot procesa razglasitve resnice znotraj znanstvenega diskurza, ampak tudi zahteva premislek o medsebojni povezavi vednosti in oblasti – vladanja.

Lyotardova analiza vednostnega diskurza je usmerja k analizi pragmatičnega vidika jezikovnih iger, pod katerim avtor razume shemo komunikacijskega delovanja (Lyotard tu sledi vrsti avtorjev – O. Ducrotu, W.V. Quinu, J.L. Austinu ipd.), iz katere izpelje tri ugotovitve (str. 23): 1) pravila jezikovnih iger svojega legitimiranja ne nosijo v sebi, temveč so predmet neke pogodbe med igralci, 2) brez pravil igra ne obstaja in 3) vsaka izjava mora biti obravnavana kot poteza (v igri). Jezikovne igre so v tem smislu za Lyotarda metodične predstave, ki nam pomagajo razumeti naravo družbenih vezi. Pri tem pod metodičnimi predstavami Lyotard razume dva modela družbe. Prvi model je funkcionalni model družbe kot celote npr. T. Parsonsa, drugi model pa je t.i. marksistični – dialektični model ali model ne-celega. Metodološka cepitev na dva klasična modela – enega, ki zagovarja sistemsko učinkovitost (kapitalizma) in drugega, ki v razrednem boju podira sistem kapitalizma v tradicionalne civilne družbe, je prinesla postmoderno perspektivo. Postmoderna perspektiva naj bi pomenila obrat – zavrnitev razmišljanja v opozicijah in revidacijo alternativnih postopkov. Le-to na svoj način pogojujeta tako kontinuiran ekonomski razvoj kot izguba privlačnosti nacionalnih držav, političnih strank, institucij itd. – kar po drugi strani omogoča vzpostavitev novega »družbenega atoma« na način prožne mreže jezikovnih iger in premestitev meja (starih) institucij, kot nosilcev igre.

Premeščanje (institucionalnih) meja nedvomno zadeva narativno in znanstveno vednost ter njuni pragmatiki, kot dva modela, ki sta si nasprotna (v analogiji »divja misel« *versus* »civilizirana misel«) in istočasno družbeno prisotna/sprejeta, priznana in uporabljana. Narativna forma v tem smislu sprejema pluralnost jezikovnih iger (npr. pripovedi), sovпада z nekim širokim formiranjem kompetenc (subjekta), znotraj znanstvene vednosti pa deluje dialektično oziroma retorično pravilo – kot strukturni pogoj znanstvene verifikacije oziroma falsifikacije (ti pravili omogočata klasično komunikacijsko shemo – pošiljatelj, sprejemnik, horizont konsenza – ki pa ne zagotavlja indica resnice, kajti konsenz ni indic resnice, čeprav se predpostavlja možnost, da »resnica« neke izjave izzove konsenz – str. 46), ki zahtevata izoliranje neke jezikovne igre (tj. izključitev drugih) in s tem se omeji na institucionalno delovanje, s katerim nastopi nov problem – razmerje znanstvene institucije do družbe.

Lyotardov odgovor na razmerje znanstvene institucije do družbe (človeštva kot junaka svobode) zadeva politiko osnovnega šolstva, univerz in visokih šol ter države kot tiste (ničte) institucije, ki določa cilje (šolske) politike. Lyotard zato zahteva od *Univerze* kot ekskluzivne institucije vednosti,

da v tem diskurzu spekulativnih jezikovnih iger prevzame odgovornost za spekulacijo o legitimiranju znanstvenega diskurza, ki izhaja iz njenega razmerja do družbe in države (katero je načeloma enako razmerju med sredstvom in smotrom). Na ta način poskuša Lyotard opozoriti na državno patronažo nad funkcijo vednosti: vednost nima druge končne legitimnosti kot služenja smotrom, h katerim teži tudi praktični subjekt, ki je avtonomna kolektivnost (str. 64).

Zdi se, da ima univerzitetna vednost tudi drugo stran, ki zadeva načine oziroma strategije njenega prenašanja – poučevanja in kriterije njegove učinkovitosti. Učinek, ki ga je potrebno kontinuirano dosegati, se kaže kot prispevek šolstva k še večji učinkovitosti družbenega sistema. S tem se razkrijejo cilji šolstva in univerz – funkcionalno profesionalistično usposabljanje profilor v interesu (kapitalističnega) sistema. To pa ni edina pragmatika univerze. Druga pragmatika je utemeljena v raziskovalni dejavnosti, h kateri se vsiljuje natančnejša določitev: kapitalizem prinaša rešitve za znanstveni problem. Tej dispoziciji ustreza financiranje raziskav in/ali raziskovalnih oddelkov s strani industrije, s čimer *Univerza/Država* popušča vplivu kapitalne moči in njeni nameri: povečati moč (str. 80).

V tem smislu prenašanje vednosti in sledenje vednosti ne bi smelo biti brezkonfliktno. Zato je Lyotardov ugovor slepemu sledenju toka zahteva po določitvi politik, ki jih je potrebno izvajati v času, ko vednost nima več svojega cilja in ko je avtonomija univerze zastarela, da bi se zagotovil izhod iz državnega funkcionalizma te vrste. Postmoderna znanost, ki sloni na ideji raziskav in raziskovanja, z zanimanjem za nedoločljivosti, pragmatične paradokse, konflikte z nepopolno informacijo itd., oblikuje teorijo svojega lastnega razvoja, s čimer spreminja smisel vednosti in na ta način legitimira modele razlike, razumljene kot paralogije. Paralogijo lahko razumemo kot kritiko Habermasovega koncepta komunikativnega delovanja – modela za doseganje horizonta konsenza. Lyotard smatra Habermasov model za enega od komponent sistema, s katerim le-ta ohranja in izboljšuje svojo učinkovitost, ki tvori predmet administrativnih postopkov v Luhmannovem smislu (str. 103). Legitimiranje skozi paralogijo je zato potrebno razlikovati od inovacije (konsenza), ki jo sistem narekuje in uporablja z namenom, da bi izboljšal svojo učinkovitost. Paralogija zato vztraja na pripoznanju heteromorfije jezikovnih iger, s čimer doseže odlaganje momenta meta konsenza in izognitev terorju le-tega, istočasno pa pristaja na lokalne diskurzivne konsenze (podvržene razveljavitvi), ki so doseženi med aktualnimi akterji. Lyotard meni, da takšna usmeritev ustreza razvoju družbenih interakcij, kjer začasna pogodba izpodrinja trajno institucijo, se lokalizira in na ta način ohranja učinkovitost ter hkrati ponuja možnost za neko alternativno politiko prihodnosti.

Lucija Mulej

George Soros: Globalizacija. Tržič: Učila International, 2003
184 strani (ISBN 961-233-533-8), 4.990 SIT

prevod Tanja Štumberger

Izziv nove informacijske in komunikacijske tehnologije, ki omogočata in izsiljujeta odpiranje v širši prostor, pomenita nekakšno infrastrukturo nastajajoče globalne družbe. Ko govorimo o tokovih, postaj v kontekstu globalizacije razmišljanje o lokacijah kot alternativnih izključenostih v prostoru neprimerno. Vendar pa se – po drugi strani – zaradi soočanja s težavami, ki jih ni moč rešiti individualno ali nacionalno, postavlja problematika individualnega, lokalnega, nacionalnega in globalnega. V tem smislu teritorialno izključenost in posesivnost nadomešča ubikviteta (povsod-prisotnost).